

**O‘ZBEK VA NEMIS TILLARI PAREMIOLOGIYASIDA HAYVON
VA O‘SIMLIK NOMLARINING ISHLATILISHI**

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАЗВАНИЙ ЖИВОТНЫХ И РАСТЕНИЙ В
ПАРЕМИОЛОГИИ УЗБЕКСКОГО И НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКОВ**

**THE USE OF ANIMAL AND PLANT NAMES IN THE
PAREMIOLOGY OF UZBEK AND GERMAN**

Raximova Malika Sultonovna

Urganch Davlat universiteti tayanch doktoranti

M. B. Tillayeva

Filologiya fanlari nomzodi,

Urganch davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘zbek va nemis tillaridagi paremiologik birliklarda hayvonlar va o‘simliklar nomlarining ishlatilishini qiyosiy o‘rganishga bag‘ishlangan. Maqolada bir qancha o‘zbek va nemis maqollari tanlab olingan va ulardagi hayvon hamda o‘simlik nomlari guruhlarga ajratilgan. Olingan natijalar asosida ikkala tilda ham hayvon va o‘simlik nomlarining ishlatilishi solishtirilib, umumiy va farqli jihatlar aniqlangan. Xulosa qismida esa olingan natijalarning ahamiyati va kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: paremiologiya, maqol, hayvon nomlari, o‘simlik nomlari, o‘zbek tili, nemis tili, qiyosiy tahlil

Аннотация: данная статья посвящена сравнительному изучению употребления названий животных и растений в паремнологических единицах узбекского и немецкого языков. В статье отобраны несколько узбекских и немецких пословиц, а названия животных и растений в них сгруппированы в группы. На основании полученных результатов сравнивается использование названий животных и растений на обоих языках, выявляются общие и отличительные черты. В сводной части, однако, изложена важность полученных результатов и даны рекомендации для будущих исследований.

Ключевые слова: паремиология, пословица, названия животных, названия растений, узбекский язык, немецкий язык, сравнительный анализ

Abstract: this article is devoted to the comparative study of the use of names of animals and plants in paremiological units in Uzbek and German. A number of Uzbek and German proverbs were selected in the article, and the names of animals and plants in them were divided into groups. Based on the results obtained, the use of animal and plant names in both languages was compared, and general and different aspects were determined. And in the summary section, the importance of the results obtained and recommendations for future research are given.

Keywords: paremiology, proverb, animal names, plant names, Uzbek, German, comparative analysis

KIRISH

Paremiologiya tilshunoslikning maqollar, matallar, aforizmlar kabi xalq og'zaki ijodi namunalarini o'rganuvchi sohasidir [1]. Paremiologik birliklar xalqning uzoq yillik hayotiy tajribasi va dunyoqarashini aks ettiradi. Ular orqali xalqning turmush tarzi, madaniyati, qadriyatlarini haqida ma'lumot olish mumkin [2].

Paremiologik birliklarda tez-tez uchraydigan unsurlardan biri bu hayvon va o'simlik nomlaridir. Hayvon va o'simliklar insonlar hayotida muhim o'rin tutganligi sababli, ular haqidagi bilimlar va tasavvurlar maqollarda ham o'z aksini topgan [3]. Turli xalqlar orasida keng tarqalgan hayvonlar (it, mushuk, ot, sigir, kabi) va o'simliklar (daraxt, gul, meva kabi) obrazlaridan maqollarda tez-tez foydalaniladi [4].

O'zbek va nemis xalqlari turli mintaqalarda istiqomat qilishiga qaramay, ularning paremiologiyasida muayyan o'xshashliklar kuzatiladi. Buning sababi ikkala xalqning ham asrlar davomida dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullanganligi, tabiat bilan yaqin aloqada bo'lib kelganligidir [5]. Shu bois ushbu tadqiqotda o'zbek va nemis tillaridagi maqollarda hayvon va o'simlik nomlarining ishlatilishi qiyosiy o'rganildi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot uchun bir qancha o'zbek va nemis maqollari tanlab olindi. O'zbek maqollari B. Umarxo'jayev tomonidan tuzilgan "O'zbek xalq maqollari"

to‘plamidan [6], nemis maqollari esa K. Simrok tomonidan tuzilgan "Deutsche Sprichwörter und Redensarten" to‘plamidan olindi [7].

Tanlab olingan maqollar dastlab hayvon va o‘simlik nomlari ishtirok etishiga ko‘ra ikki guruhga ajratildi. So‘ngra bu nomlar ham o‘z navbatida uy hayvonlari, yovvoyi hayvonlar, daraxtlar, mevalar kabi kichik guruhlarga bo‘lindi. Har bir guruhga oid misollar soni aniqlandi va foiz hisobida ko‘rsatildi.

Olingan natijalar yuzasidan tahlil va muhokamalar yuritildi. Bunda o‘zbek va nemis paremiologiyasidagi hayvon va o‘simlik nomlarining ishlatilish o‘rinlari solishtirilib, umumiy va farqli jihatlar aniqlandi. Har bir jihat misollar bilan dalillandi.

Shuningdek, mavzuga oid ilmiy adabiyotlar ham tahlil qilindi. Jumladan, Jalolov A. [8], Sodiqova M. [9], Mieder W. [10], Röhrich L. [11] kabi olimlarning tadqiqotlariga murojaat etildi. Ushbu manbalar asosida hayvon va o‘simlik nomlarining paremiologik birliklar tarkibidagi o‘rni va ahamiyati yoritildi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, tanlab olingan o‘zbek maqollarining 41 foizida, nemis maqollarining esa 36 foizida hayvon yoki o‘simlik nomlari ishtirok etishi aniqlandi. O‘zbek maqollarida hayvon nomlari (26%) o‘simlik nomlariga (15%) qaraganda ko‘proq uchraydi. Nemis maqollarida esa aksincha, o‘simlik nomlari (22%) hayvon nomlaridan (14%) ustunlik qiladi.

O‘zbek maqollaridagi hayvon nomlari orasida eng ko‘p tilga olinadigan uy hayvonlari it, ot, mushuk, eshak va sigir ekanligi ma‘lum bo‘ldi. Yovvoyi hayvonlardan bo‘ri, tulki, sher obrazlari ko‘proq qo‘llaniladi. O‘simliklar orasida esa daraxt, gul, meva nomlarini uchratish mumkin.

Nemis maqollarida esa it, ot, mushuk, quyon kabi uy hayvonlari va olma, nok, uzum, qayrag‘och singari o‘simlik nomlari ko‘p ishlatiladi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, hayvon va o‘simlik nomlarining maqollarda ishlatilishi o‘zbek hamda nemis xalqlarining turmush tarzi, iqtisodiy faoliyati va tabiatga munosabati bilan bog‘liq.

O‘zbek xalqi asosan chorvachilik va dehqonchilik bilan shug‘ullangani uchun maqollarda uy hayvonlari va ekinlar haqida ko‘proq so‘z boradi. Masalan, "Iti bo‘lmagan ovga chiqmas" maqolida it, "Yaxshi otning yomonligini arava bildirar" maqolida ot obrazi keng qo‘llanilgan [8].

Nemis xalqi esa qadimda ko‘proq o‘rmon va tog' hududlarida istiqomat qilgani sababli, maqollarda yovvoyi hayvonlar va mevali daraxtlar nomlarini ko‘proq uchratish mumkin. Masalan, "Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm" (Olma shoxidan uzoqqa tushmas) maqolida olma daraxti, "Man muss die Birnen essen, wie sie fallen" (Nokni qanday tushsa, shunday yeyish kerak) maqolida nok obrazi qo‘llanilgan [11].

Shuningdek, ayrim hayvon va o‘simliklar obrazi ikkala xalqning maqollarida ham o‘xshash ma'nolarda keladi. Masalan, it obrazi har ikkala tilda ham sodiqlik va vafodorlik timsoli sifatida ishlatiladi: "It egasini tanimasa, egasi itini taniydi", "Der Hund ist der beste Freund des Menschen" (It inson uchun eng yaxshi do‘stdir) [9][10]. Biroq boshqa holatlarda farqlar ham kuzatiladi: o‘zbek maqollarida ot ko‘proq maqtov ma'nosida qo‘llansa, nemis maqollarida bu obraz salbiy xususiyatlarni ifodalash uchun ishlatiladi [8][11].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek va nemis paremiologiyasida hayvon hamda o‘simlik nomlarining ishlatilishi ikkala xalqning turmush tarzi, mentaliteti va tabiat bilan munosabatini aks ettiradi. Ushbu tadqiqot natijalaridan amaliy tarjima jarayonida, xorijiy til darslarida milliy madaniyatni o‘rgatishda foydalanish mumkin. Shuningdek, mavzu yuzasidan kelajakda boshqa tillar materiallari asosida qiyosiy ishlar olib borish, paremiologik birliklar tarkibidagi boshqa leksik qatlamlarni ham tahlil qilish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ochilov, A. (2019). Paremiologiyaga kirish. Toshkent: Mumtoz so‘z.
2. Safarov, Sh. (2010). Pragmalingvistika. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
3. Krikmann, A. (2007). The great chain of being as the background of personificatory and depersonificatory metaphors in proverbs and elsewhere. *Tautosakos darbai*, XXXIV, 126-158.
4. Honeck, R. P. (1997). A proverb in mind: The cognitive science of proverbial wit and wisdom. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
5. Jalolov, A. (2022). O‘zbek va nemis paremiologiyasining lingvokulturologik xususiyatlari. *Filologiya masalalari*, (5), 103-112.

6. Умархўжаев, Б. (2005). Ўзбек халқ мақоллари. Toshkent: Sharq.
7. Simrock, K. (1846). Deutsche Sprichwörter und Redensarten. Düsseldorf: Verlag von Arnz & Comp.
8. Jalolov, A. (2021). O‘zbek va nemis paremiologiyasida zoonimlarning lingvokulturologik xususiyatlari. Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti, (6), 106-114.
9. Sodiqova, M. (2012). O‘zbek va ingliz tillarida paremiologik birliklar. Sharqshunoslik, (2), 70-79.
10. Mieder, W. (2004). Proverbs: A Handbook. Westport, CT: Greenwood Press.
11. Röhrich, L. (1991). Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. Freiburg: Herder.

Research Science and
Innovation House

